

Habitatkwaliteit als basis

Bijlage 2 van de Eindrapportage Doelgericht ANLb
december 2024

Hoe kunnen
indicatoren meer
inzicht geven in de
kwaliteit van een
gebied?

Deze brochure beschrijft de inzichten en resultaten van de GLB pilot 'Doelgericht ANLb' voor het onderdeel 'monitoring gebiedskwaliteit'. In de pilot is gewerkt aan het inzichtelijk maken van habitatkwaliteit van een gebied. Hiervoor is een set indicatoren per leefgebied ontwikkeld met bijbehorende kaartbeelden. De resultaten hiervan zijn samengevat in deze folder. Ook is verkend hoe controle en verantwoording van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) op gebiedsniveau eruit zou kunnen zien. In plaats van op elementniveau zoals nu het geval is. De resultaten van dit onderdeel komen in de eindrapportage van de pilot aan de orde. Zie ook [Doelgericht ANLb](#) voor meer informatie.

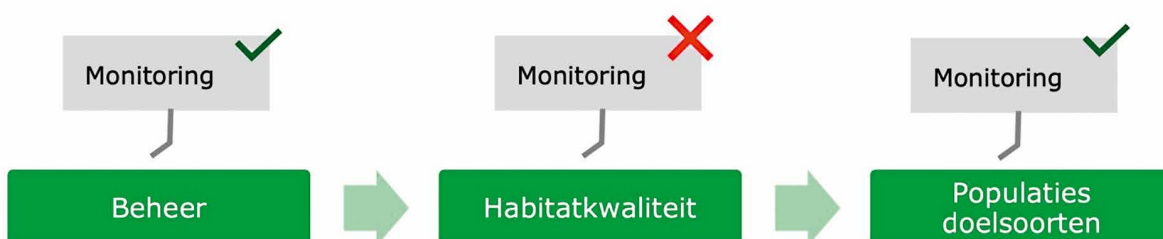
INTRODUCTIE

Monitoring van de habitatkwaliteit van een gebied: waarom en wat kun je ermee?

Als collectief voer je beheermaatregelen uit in het veld ten gunste van doelsoorten. Zoals we weten (uit onderzoek) bepaalt niet één enkele beheermaatregel, maar juist de samenhang van beheermaatregelen, de kwaliteit van het beheer én de kwaliteit van het landschap als geheel de effectiviteit van het ANLb. Monitoren van habitatkwaliteit is nu vaak nog de ontbrekende schakel: het effect van beheer wordt gemonitord via beheermonitoring, en beheerseenheden worden op kwaliteit beoordeeld door collectieven middels kwaliteitsschouw. De populatieontwik-

keling van doelsoorten wordt in beeld gebracht met beleidsmonitoring uitgevoerd door de provincies. Maar monitoring en beoordeling van habitatkwaliteit op gebieds- of landschapsniveau ontbreekt.

In dit kader heeft de GLB pilot Doelgericht ANLb geoefend met de ontwikkeling van habitatscorekaarten (HSK) voor de leefgebieden Open akker, Open grasland en (droge) Dooradering. Met als doel de habitatkwaliteit op gebiedsniveau systematisch te kunnen monitoren en beoordelen.

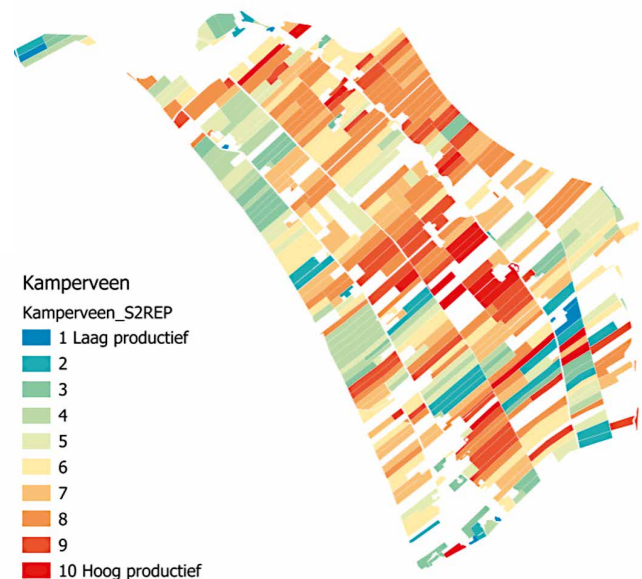
Monitoring van de habitatkwaliteit is een lacune in de trits beheer -> habitatkwaliteit -> soorten.

Bron: Visser e.a. Ontwikkeling systematiek voor vaststellen en monitoren habitatkwaliteit agrarisch gebied 2022

NOG NIET AF

Per leefgebied stellen verschillende soortgroepen verschillende eisen aan hun leefomgeving, deze onderverdeling is nog niet opgenomen in de HSK. En soms is de klasse-indeling van indicatoren nog niet helemaal goed afgestemd op de praktijk. Toch kunnen de ontwikkelde HSK al wel ter ondersteuning van de beheerplanning worden ingezet. Ze ondersteunen het optimaliseren van het beheer in bestaande ANLb gebieden en maken een objectieve beoordeling mogelijk van de geschiktheid van nieuwe gebieden.

De habitatscorekaarten zijn 'work in progress': de kaarten en bijbehorende indicatoren zijn nog niet uitontwikkeld.

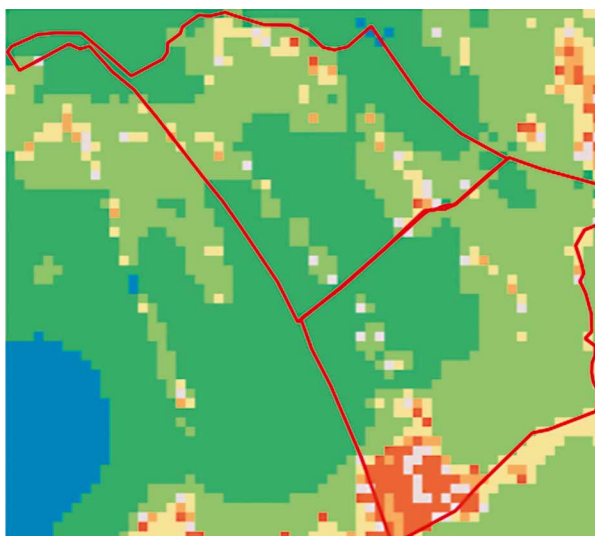

Kaartbeeld graslandproductiviteit, ontwikkeld door WEnR, T. Visser 2024

Beoordelen met behulp van satellietdata

Voor het beoordelen van gebieden zijn kaartbeelden ontwikkeld op basis van satellietdata (i.s.m. WEnR en NEO), of zijn analyses gedaan op basis van SCAN-GIS. Om de beoordeling aan de hand van kaartmateriaal in de toekomst breed toepasbaar te maken is nog verder ontwikkelwerk nodig.

Kaarten moeten actueel zijn en (gratis) beschikbaar voor alle collectieven. Omdat hier nog de nodige stappen gezet moeten worden, richt deze folder zich op de ontwikkeling en uitwerking van de indicatoren die aan de kaarten ten grondslag liggen. Deze zijn ook zonder de digitale kaartbeelden te gebruiken.

*Kaartbeeld indicator openheid, weidevogelmozaiek Kamperveen, Overijssel.
<+1 = weinig en > 1500 veel openheid. Ontwikkeld door WEnR, T. Visser 2024*

Elk gebied is anders, maar de uitgangspunten zijn gelijk

Doelsoorten zijn gebaat bij vier V's: Voedsel, Veiligheid, Voortplanting en Verplaatsing. Met het ANLb dragen collectieven in de leefgebieden Open grasland, Open akker en Dooradering hieraan bij. En de uitvoering kan er in elke regio anders uitzien: elk gebied is immers anders. Dit betekent dus dat je voor elk gebied afzonderlijk moet bepalen hoe de habitat voor soorten versterkt kan worden met ANLb. Je beoordeelt daarvoor eerst de uitgangssituatie in het gebied en werkt toe naar de keuze van het type beheer en de juiste locatie.

Dit proces kun je ondersteunen door te werken met een vaste set indicatoren voor een leefgebied. Zo kun je de individuele indicatoren langslipen, 'scoren' en beoordelen hoe de inzet van het ANLb het best kan bijdragen aan verbetering van de habitatkwaliteit. Deze keuzes ondersteunen met behulp van een vaste set indicatoren voor habitatkwaliteit heeft meerdere voordelen:

- Het ondersteunt het maken van je (meerjarige) beheerplanning: het vergroot je inzicht van gebieden en mogelijke toekomstige kansen.
- Je begint bij het begin: wat zijn de sterke en minder sterke punten van een gebied. Vervolgens pel je verder af en maak je de juiste keuze hoe je het gebied met het ANLb kunt versterken. En wat er buiten het ANLb moet gebeuren om bijvoorbeeld de openheid te vergroten. Het voordeel van de HSK is dat deze zich richt op de kwaliteit van een gebied als geheel, dus niet alleen van percelen met ANLb of gronden binnen de leefgebiedsbegrenzing.
- Vaak is de kennis van een gebied wel aanwezig bij de coördinator/veldmedewerker, maar niet altijd bij andere medewerkers van het collectief. Ook collega's zullen de strategie moeten kunnen onderbouwen richting bijvoorbeeld, de provincie. Door te werken met scorekaarten breng je de gemaakte keuzes in beeld.
- Het objectiveert kennis die intern al aanwezig is: dit maakt je verhaal naar de provincie en andere gebieds- en kennispartijen veel sterker.
- In de tijd kun je gebieden volgen en beoordelen of de kwaliteit verbetert.

SELECTIE VAN INDICATOREN

Per leefgebied is een set aan indicatoren uitgewerkt. Deze set is samengesteld op basis van gesprekken met o.a. collectieven, Wageningen Environmental Research (WEnR), de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en Sovon. De uiteindelijke selectie van indicatoren komt voor rekening van de pilotpartijen. Tijdens een testronde bij een aantal collectieven zijn deze indicatoren besproken en zijn verbeterpunten meegegeven. Bijvoorbeeld heldere instructies hoe je het te beoordelen gebied moet selecteren, of dat de klasse-indelingen van de digitale kaarten en de scorekaarten op elkaar aan moet sluiten. Bij de indicator 'aandeel beheer' zijn andere typen van natuurbeheer niet meegenomen, maar dit zou wel een veel completer beeld geven van het gebied. Zoals hierboven al aangegeven zijn de scorekaarten nog niet af, maar elementen hiervan al wel bruikbaar.

De indicatoren per leefgebied

Elk leefgebied heeft een eigen set aan indicatoren: weidevogels vragen immers een andere invulling van de vier V's dan akkervogels of hamsters! Belangrijk om in het achterhoofd te houden is dat binnen een leefgebied de eisen van soorten/soortgroepen ook nog kunnen verschillen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leefgebied Open akker: beheer wordt hier gericht op vogelsoorten van zowel het open als het halfopen landschap. En voor leefgebied Dooradering geldt dit nog sterker: hier gaat het om vogels, zoogdieren en amfibieën (en wellicht in de toekomst nog meer soortgroepen). Daarom zijn er dus per leefgebied verschillende sets indicatoren nodig. Willen we alle soortgroepen bedienen, dan zal er in de toekomst meer ontwikkelwerk moeten plaatsvinden om voor specifieke soortgroepen de habitatkwaliteit binnen een gebied te kunnen bepalen. De huidige selectie is in de pilot zo gekozen dat de geschiktheid voor relatief brede groepen soorten kan worden gemeten.

Voor het selecteren van de indicatoren is gekeken naar de bruikbaarheid op gebieds- of landschaps-

niveau (en dus niet op elementniveau of beheer), en of de indicator goed meetbaar (te maken) is.

In bijlage 1 vind je de scorekaarten met de geselecteerde indicatoren voor Open akker, Open grasland en Dooradering met bijbehorende klasse-indeling.

Kaartbeeld geschikt broedgewas veldleeuwerik, ontwikkeld door WEnR en KCA 2024. Gebaseerd op aantrekkingskracht (vegetatiestructuur, hoogte en dichtheid) en veiligheidsfactor (maaien/oogsten) tijdens het broedseizoen.

Habitatkwaliteit van een gebied, beheermonitoring, beleidsmonitoring en lerend beheren: haal alles eruit wat erin zit!

Wil je zoveel mogelijk informatie verzamelen om keuzes maken te ondersteunen, dan is het waardevol om naast het beoordelen van habitatkwaliteit van het gebied ook andere gegevensbronnen te gebruiken. Zo kom je tot de optimale keuze voor je (meerjarige) beheerplanning. Hieronder een aantal waardevolle (en vaak al gebruikte) gegevensbronnen:

BEHEERMONITORING

Sinds het begin van het ANLb (2016) voeren collectieven beheermonitoring uit middels een (min of meer) gestandaardiseerde methode. Deze geeft informatie over de een optimale situering en de resultaten van het beheer. Een belangrijke schat aan informatie, op basis waarvan je het ANLb kunt optimaliseren. Veel collectieven kijken hierbij ook naar de kwaliteit van een element, door bijvoorbeeld te scoren op onkruiddruk, doorwaadbaarheid of structuurvariatie.

Door deze resultaten naast de HSK ook te gebruiken om de habitatkwaliteit van het gebied scherp te krijgen kun je gaan fijnregelen: wat geven de scores van de indicatoren aan, en wat de zijn de resultaten van de beheermonitoring? Waar kan een indicatorscore een verklaring geven van een bepaald resultaat, en wat weet je nog niet? Zo kun je door de jaren heen de puzzel steeds beter leggen. En zo maak je optimaal gebruik van de beheermonitoring. In de doorontwikkeling van de beheermonitoring zal habitatkwaliteit de komende jaren ook meer aandacht krijgen.

Blijf naar buiten gaan! De habitatscorekaarten voor het beoordelen op gebiedsniveau zijn een aanvulling op andere informatiebronnen en eigen waarnemingen

BELEIDSMONITORING

De beleidsmonitoring wordt uitgevoerd in opdracht van de provincies en geeft inzicht in trends en verspreiding op populatieniveau in ANLb leefgebieden en natuurgebieden. Het levert informatie op een hoger schaalniveau over meerdere jaren (reeksen), en dit kan helpen resultaten te duiden. Samen met de scorekaarten kan de beleidsmonitoring ook inzicht bieden in de kansen en knelpunten in bijvoorbeeld nieuwe gebieden.

LEREND BEHEREN

Lerend beheren is een continue leercyclus waarmee agrarisch natuurbeheer door opbouw van kennis doelmatiger kan worden ingezet.

Het werken vanuit habitatkwaliteit en met een vaste set indicatoren kan veel input geven voor lerend beheren

Door werken met de HSK een vast onderdeel van het lerend beheren te maken, breng je hier structuur in aan en bouw je een waardevolle informatiereeks op.

Stapsgewijs aan de slag

De habitatscorekaarten en bijbehorende kaartbeelden zijn nog niet uitontwikkeld, maar als collectief kun je er al wel je voordeel mee doen. Zoals gezegd, leveren de kaartbeelden input voor de scorekaarten. Op dit moment zijn de (actuele) kaarten helaas nog niet voor collectieven beschikbaar. Boeren-Natuur onderzoekt of na de doorontwikkeling van de kaartbeelden deze beschikbaar kunnen worden gesteld aan collectieven. Het gaat hierbij dan om de volgende type kaarten: openheid, gewasdiversiteit, geschikt broedgewas (veldleeuwerik, gele kwik), graslandproductiviteit (allen WEnR), connectiviteit, structuurdiversiteit (landschapselementen), aandeel groenblauwe dooradering, randlengte index, aandeel stoppeland, aandeel kleine percelen (allen NEO).

De informatie voor indicatoren dekkingsgraad ANLb maatregelen en aandeel randen >6 meter zijn natuurlijk al uit SCAN-GIS te halen. Verder is de indicator bodemvochtigheid te bepalen via de Klimaatatlas (www.klimaatteffectatlas.nl). Ook kun je gebruik maken van overige openbare bronnen zoals: provinciale en nationale georegisters, Pdok, Monitor

Landschap, waterschappen. Daarnaast kun je op basis van veldobservaties ook inschattingen maken voor een aantal indicatoren.

Kies voor het beoordelen van de habitatkwaliteit een bestaand cluster of mozaïek, of een andere (logische) eenheid als het om uitbreiding van beheer gaat. Indicatie: enkele honderden tot hooguit enkele duizend(en) hectares.

De pilot is december 2024 afgerond, maar daarmee zijn de HSK, de kaartbeelden en de werkwijze niet 'klaar'. De verdere uitsplitsing naar soortgroepen en veldvalidaties zullen uitgevoerd moeten worden. De pilot is het begin gebleken van de ontwikkeling van nieuw gedachtengoed, passend bij de doorontwikkeling van het ANLb en collectieven. In de komende jaren zal het onderdeel habitatkwaliteit (op gebiedsniveau) een rol gaan krijgen op meerdere plekken, waaronder als onderdeel van het lerend beheren en monitoring. Daar zullen de ontwikkelde instrumenten binnen deze pilot ongetwijfeld een rol gaan spelen.

BIJLAGE

Habitatscorekaarten

Hieronder zijn de habitatscorekaarten weergegeven voor de drie leefgebieden. Zoals al eerder benoemd: de onderstaande scorekaarten zijn de eerste versie voor het beoordelen van habitat op gebiedsniveau. Er zal nog verder ontwikkelwerk gedaan moeten worden om ze aan te scherpen en te valideren en verschillende kaarten te ontwikkelen voor de soortgroepen. Wel kunnen de indicatoren je breder perspectief geven van het gebied en de indicatieve scores een eerste indruk geven voor vergelijk van gebieden.

Indicatorwaarde bepalen

Per indicator kan je of **één waarde** voor het gebied bepalen of bij de indicator per categorie een **% van het gebied** dat in die categorie valt berekenen en invullen

Score bepalen

Aan de hand van de ingevulde informatie (waarde of % van het gebied) kan je een score aan de indicator geven. Bij één waarde voor een indicator volg je de score die bij de bijbehorende categorie hoort.

Bij % van het gebied bereken je een gewogen score per categoriële klasse.

OPEN AKKER

	Indicator	Sub indicator	Categorieën	'Score'
1	a. Openheid van het landschap - soorten van het open landschap (vier klassen van aaneengesloten openheid)		< 250 m	2
			250 - 500 m	4
			500 - 750 m	6
			> 750 m	8
	b. Openheid van het landschap - soorten van het besloten landschap (vier klassen van aaneengesloten openheid)		> 300 m	1
			150 - 300 m	2
			50 - 150 m	3
			< 50 m	4
2	Groenblauwe dooradering: aandeel 'linten in het landschap'		5 - 10%	2
			10 - 15%	4
			> 15%	6

	Indicator	Sub indicator	Categorieën	'Score'
3	Randlengte-index aantal km randlengte per ha		60 – 80 m per ha	1
			80 – 100 m per ha	2
			> 100 m per ha	3
4	Gewasdiversiteit (aantal gewassen gedeeld door oppervlakte bouwland)		0,05 – 0,08	3
			> 0,08	6
5	a. Aandeel gunstige broedgewassen: Gele kwik	Optie a	15 – 25%	2
			25 – 40%	4
			> 40%	6
		Optie b - suggestie WUR	< 0	0
			0-20	2
			20-40	4
			>40	6
b. Aandeel gunstige broedgewassen: Veldleuwerik	Optie a	15 – 25%	2	
		25 – 40%	4	
		> 40%	6	
	Optie b - suggestie WUR	< 0	0	
		0-20	2	
		20-40	4	
		>40	6	
6	Aandeel extensief gebruikte graslanden (productiviteit graslanden)		25 - 50%	2
			> 50%	4
7	Dekkingsgraad aan ANLb-maatregelen (excl. legselbeheer)	A. Dekkingsgraad natuur- en landschapsmaatregelen	5 – 7,5%	2
			7,5 – 10%	4
			> 10%	6
		B. Aandeel water-, bodem- en klimaatmaatregelen	35-50%	2
			> 50%	4
8	Aandeel akkerranden van 6 m en meer (km van totale ANLb-randlengte)		< 50%	3
			> 50%	4
9	Aandeel land met stoppel (graan of koolzaad) of gewasresten		10 – 20%	2
			> 20%	4

OPEN GRASLAND

	Indicator	Sub indicator	Categorieën	'Score'
1	Openheid van het landschap (vier klassen van aaneengesloten openheid)		< 250 m	2
			250 - 500 m	4
			500 - 750 m	6
			> 750 m	8
2	Bodemvochtigheid		Vochtig	3
			Zeer vochtig	6
3	Dekkingsgraad aan ANLb-maatregelen (excl. legselbeheer)	A. Dekkingsgraad natuur- en landschapsmaatregelen	5 – 10%	2
			10 – 20%	4
			> 20%	6
		B. Aandeel water-, bodem- en klimaatmaatregelen	35-50%	2
			> 50%	4
4	Aantal beheertypen ANLb (excl. legselbeheer)		3 tot 4	2
			5 en meer	4
5	Aandeel extensief gebruikte graslanden (productiviteit graslanden)		5 – 15%	3
			15 – 30%	6
			> 30%	9
	Aandeel extensief gebruikte graslanden (productiviteit graslanden)		klasse 6-10	1
			klasse 5	2
			klasse 3&4	4
			klasse 1&2	6

DOORADERING

	Indicator	Categorieën	'Score'
1	Dekkingsgraad aan ANLb-maatregelen (excl. legselbeheer; het gaat om het aantal pakketten en de verschillende sub-maatregelen per pakket met bijv. verschillende maadata)	5 – 7,5%	2
		7,5 – 10%	4
		> 10%	6
2	Aantal beheertypen ANLb (excl. legselbeheer; het gaat om het aantal pakketten en de verschillende sub-maatregelen per pakket met bijv. verschillende maadata)	3 tot 4	1
		5 en meer	2
3	Diversiteit in structuur/hogteverschillen binnen elementen	matig	2
		groot	4
4	Groenblauwe dooradering: aandeel 'linten in het landschap'	5 – 10%	2
		10 – 15%	4
		> 15%	6
5	Groenblauwe dooradering: mate van aaneengeslotenheid (connectiviteit)		
6	Gewasdiversiteit (index: aantal gewassen gedeeld door oppervlakte bouwland)	< 0,05	0
		0,05 – 0,08	3
		> 0,08	6
7	Aandeel kleine percelen (oppervlakteaandeel percelen < 2 ha op totale oppervlakte)	10 – 25%	1
		25 – 40%	2
		> 40%	3
8	Randlengte-index aantal km randlengte per ha	60 – 80 m per ha	1
		80 – 100 m per ha	2
		> 100 m per ha	3

Colofon

Deze brochure is opgesteld als één van de resultaten van de GLB pilot Doelgericht ANLb.

De pilot werd uitgevoerd door:

Marjon Schultinga (ANOG)
Lieneke Bakker (BoerenNatuur)
Harm Kossen (Natuurrijk Limburg)
Paul Terwan (zelfstandig adviseur)

Bestuurlijk werd de pilot geleid door:

Gert Sterenberg (ANOG)
Rinus van 't Westeinde (BoerenNatuur)
John Verhoijzen (Natuurrijk Limburg)

Foto's: Harm Kossen (p1 droge dooradering en p7 bloemenveld);
Marjon Schultinga (p2 akkerrand en p6 veldbezoek); Paul Terwan (p4 en p12 graslanden)

Vormgeving: Ocelot Ontwerp